

Особливості примусового стягнення аліментів на дітей на підставі виконавчого напису нотаріуса

Ратушна Богдана Петрівна¹, Музика Ярослав Іванович²

Опубліковано	Секція	УДК
07.07.2023	Право	347.9

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8125218>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті здійснено дослідження правового порядку примусового стягнення аліментів на дітей на підставі виконавчого напису нотаріуса. Встановлено, що відповідно до ст.189 Сімейного кодексу України, батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується, а у разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Встановлено, що виконавчий напис нотаріуса є видом виконавчого документа, на підставі якого здійснюється примусове виконання органами державної виконавчої служби чи приватними виконавцями. Проаналізовано правовий порядок вчинення нотаріусом виконавчого напису на аліментних договорах. Виявлено, що аналізований порядок не передбачає примусового стягнення непротермінованих періодичних аліментних платежів за аліментним договором, а дає можливість стягнення *заборгованості* за аліментним договором на підставі виконавчого напису нотаріуса. Факт та розмір цієї заборгованості встановлює нотаріус на підставі передбачених законом документів, тим самим підтверджуючи безспірність вимог стягувача.

Досліджено низку особливостей примусового стягнення заборгованості з аліментів на дітей на підставі виконавчого напису нотаріуса. Встановлено, що вагомою перевагою такого способу захисту прав дітей на належне утримання від батьків є пришвидшений порядок стягнення заборгованості з аліментів на відміну від досить тривалої судової процедури. Констатовано, що незважаючи на існуючі переваги стягнення аліментів на підставі виконавчого напису нотаріуса, ефективність та універсальність судового захисту прав дітей залишається беззаперечною. Поряд з цим, закріплення у законодавстві України альтернативного (позасудового) способу стягнення заборгованості за аліментним договором на підставі виконавчого напису нотаріуса є позитивним явищем і свідчить про підвищену заінтересованість законодавця у реалізації та захисті прав дітей на належне матеріальне забезпечення в Україні.

Ключові слова: аліменти на дитину, аліментний договір, виконавчий напис нотаріуса, примусове виконання.

¹ професор кафедри права, Львівський національний університет природокористування, кандидат юридичних наук, доцент, <https://orcid.org/0000-0003-2645-9242>

² доцент кафедри права, Львівський національний університет природокористування, кандидат юридичних наук, <https://orcid.org/0000-0003-4974-9445>

Annotation. The article examines the legal procedure for the compulsory collection of alimony for children on the basis of a notary's writ of execution. It was established that in accordance with Article 189 of the Family Code of Ukraine, parents have the right to enter into an agreement on the payment of child support, in which the amount and terms of payment shall be determined. The contract is concluded in writing and notarized, and if one of the parents fails to fulfill his obligation under the contract, alimony can be collected from him on the basis of a notary's executive inscription.

It has been established that the executive inscription of a notary is a type of executive document, on the basis of which enforcement is carried out by the bodies of the state executive service or private executors. The legal procedure for making an executive inscription on alimony contracts by a notary has been analyzed. It was found that the analyzed procedure does not provide for the compulsory collection of unexpired periodic alimony payments under the alimony contract, but enables the collection of arrears under the alimony contract on the basis of a notary's executive inscription. The fact and amount of this debt is established by a notary on the basis of the documents prescribed by law, thus confirming the indisputability of the debt collector's claims.

A number of features of forced collection of child support arrears on the basis of a notary's executive inscription have been studied. It has been established that a significant advantage of this method of protecting children's rights to proper maintenance from their parents is the accelerated procedure for collecting alimony arrears, as opposed to a fairly lengthy court procedure. It was established that despite the existing advantages of collecting alimony on the basis of a notary's writ of execution, the effectiveness and universality of judicial protection of children's rights remains indisputable. Along with this, enshrining in the legislation of Ukraine an alternative (out-of-court) way of collecting arrears under an alimony contract on the basis of a notary's executive inscription is a positive phenomenon and indicates the increased interest of the legislator in the implementation and protection of children's rights to adequate financial support in Ukraine.

Keywords: alimony for a child, alimony contract, notary's executive inscription, enforcement.

Вступ

Проблема реалізації та захисту прав дітей в Україні не втрачає своєї гостроти. Особливо болючою ця тема стала в умовах воєнного стану в нашій державі після 24 лютого 2022 р., адже повномасштабне вторгнення Росії принесло на нашу землю масові викрадення, зникнення та вбивства дітей російськими окупантами. Однак існують такі форми порушення прав дітей, які відбуваються як у воєнний, так і у мирний час. Одним з проявів порушення прав дітей є неналежне виконання недобросовісними батьками обов'язків щодо належного матеріального забезпечення своїх дітей.

На захисті порушеного права дитини стоять Сімейний кодекс України [1], інші нормативно-правові акти, в тому числі, Цивільний процесуальний кодекс України. Відповідно до цього законодавства передбачене присудження аліментів для дітей. Проте, не менш важливим є належне правове регулювання не лише порядку присудження, а й примусового стягнення аліментів на дітей, яке здійснюється державними або приватними виконавцями. Значного поширення набуло примусове стягнення аліментів на підставі виконавчого листа, що видається судом на підставі рішення суду. Разом з тим, законодавство передбачає інші види виконавчих документів для стягнення аліментів на дітей, хоча в практиці виконавчого провадження деякі з них трапляються рідко. Таким виконавчим документом є виконавчий напис нотаріуса.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження правових питань присудження та стягнення аліментів на дітей здійснювалось значною кількістю вітчизняних науковців, зокрема М. Вербіцькою, Т. Малярчук, Л. Самілик, Л. Свистуном, Є. Ханович, О. Юніною. Однак, така підстава стягнення аліментів на дітей як виконавчий напис нотаріуса нечасто стає предметом наукових досліджень, а тому, як видається, заслуговує окремої уваги.

Метою цього дослідження є з'ясування правових особливостей стягнення аліментів на дітей на підставі виконавчого напису нотаріуса як альтернативного способу захисту прав дітей на належне матеріальне забезпечення.

Результати

Насамперед, слід зазначити, що, відповідно до ст. 189 Сімейного кодексу України, батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені Сімейним кодексом України. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами в Україні (надалі – Порядок)[2] при посвідченні договору про сплату аліментів на дитину нотаріусом роз'яснюється зміст пункту 2 статті 189 Сімейного кодексу України з одночасним зазначенням про це у тексті договору у частині можливості стягнення аліментів у безспірному порядку на підставі виконавчого напису у разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором.

У разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса (ч. 2 ст. 189 СКУ).

Відповідно до п.16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» № 3 від 15.05.2006 року [3] у разі невиконання батьком (матір'ю) свого обов'язку за договором стягнення аліментів здійснюється не за судовим рішенням, а на підставі виконавчого напису нотаріуса органом державної виконавчої служби.

Відповідно до ст. 87 Закону України «Про нотаріат» для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість [4].

Як зазначається в науковій літературі «виконавчий напис нотаріуса – це підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості між боржником і стягувачем та розпорядження про примусове стягнення з боржника цієї заборгованості, вчинене на документах, які підтверджують безспірні зобов'язання останнього» [5, с. 157-160].

Умови вчинення виконавчого напису визначені у п. 3 Глави 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами в Україні. Так, нотаріус вчиняє виконавчі написи: якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем; за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років. Строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюються з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу.

Виконавчий напис вчинюється нотаріусом незалежно від місця виконання вимоги, місцезнаходження боржника або стягувача (п. 1.4 глави 16 Порядку).

При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевірити, чи подано на обґрунтування стягнення документи, зазначені у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих

написів нотаріусів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 № 1172 [6]. Відповідно до п. 1 цього Переліку такими документами є

а) оригінал нотаріально посвідченого договору (договорів);

б) документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання.

При вчиненні нотаріального напису важливим є дослідження доказів, на підставі яких має бути вчинений виконавчий напис. Так, у справах нотаріуса залишається копія документа, що встановлює заборгованість, чи правочину, за яким здійснюється стягнення, або витяг з особового рахунку боржника і примірник виконавчого напису (п. 7.1 Порядку) [2].

При кожному наступному вчиненні виконавчого напису за одним і тим самим зобов'язанням повторне подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається. У цих випадках нотаріус вимагає подання двох примірників витягу з особового рахунку та оригіналу зобов'язання.

Стягнення за виконавчим написом нотаріуса провадиться в порядку, встановленому Законом України „Про виконавче провадження” [7].

Виконавче провадження як примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) (ст. 1 ЗУ «Про виконавче провадження») здійснюється на підставі виконавчих документів, перелік яких зазначено у ст. 3 Закону України „Про виконавче провадження». Відповідно до цієї правової норми одним із видів виконавчих документів є виконавчі написи нотаріусів. Вимоги до змісту виконавчого напису визначено ст. 89 ЗУ «Про нотаріат». Крім цього, стаття 4 Закону України „Про виконавче провадження» містить узагальнюючі вимоги до змісту усіх видів виконавчих документів, в тому числі і до виконавчого напису нотаріуса.

На підставі співставлення змісту ст. 89 ЗУ «Про нотаріат» та ст. 4 ЗУ «Про виконавче провадження» можна зробити висновок про відсутність розбіжностей у вимогах щодо змісту виконавчого напису нотаріуса як виду виконавчого документа у цих правових нормах.

Закон України «Про виконавче провадження» детально регламентує усі стадії примусового виконання рішень судів та рішень інших органів (посадових осіб), в тому числі і виконавчих написів нотаріусів. Однак, існують деякі особливості у процедурі примусового стягнення аліментів на неповнолітніх дітей на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Як особливість можна трактувати строк пред'явлення таких виконавчих документів до примусового виконання, а саме: 3 роки (ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про виконавче провадження»). Адже, якщо стягувач подає заяву про примусове стягнення аліментів на неповнолітніх дітей на підставі виконавчого листа, то строк подання до виконання такого виконавчого документа –протягом усього періоду, на який призначені періодичні платежі (в цьому випадку – аліменти) (ч. 3 ст. 12 ЗУ «Про виконавче провадження»).

Іншою особливістю є те, що боржник має право оскаржити виконавчий напис нотаріуса про стягнення аліментів на неповнолітніх дітей у судовому порядку, подавши позов про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає примусовому виконанню з причини недотримання стягувачем правила про безперечність вимоги (тобто наявність між сторонами спору про розмір і / або терміни заборгованості по аліментах), відсутність підтвердження відправки та / або отримання боржником вимоги про погашення заборгованості, закінчення строків давності та ін. Якщо ж аліменти стягуються на підставі виконавчого листа чи судового наказу, виданого судом в порядку цивільного судочинства, то у боржника відсутні підстави для подання такого позову.

Крім цього, відповідно до ч. 1 ст. 194 СКУ, «аліменти можуть бути стягнуті за виконавчим листом за минулий час, але не більш як за десять років, що передували пред'явленню виконавчого листа до виконання». Це є суттєвою відмінністю від стягнення аліментів на підставі виконавчого напису нотаріуса, при якому відбувається стягнення заборгованості за аліментним договором лише за останні три роки.

Варто погодитись, що стягнення такої аліментної заборгованості «не відрізняється від стягнення грошової заборгованості, яка виникла на підставі будь-якого іншого договору, адже до платника аліментів за договором не застосовується абсолютна більшість заходів впливу, які застосовуються до платника аліментів за судовим рішенням [8]. Нагадаємо, що відповідно до ч. 9 ст. 71 ЗУ «Про виконавче провадження» за наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, державний виконавець вносить вмотивовані постанови:

- 1) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- 2) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- 3) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі;
- 4) про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання - до погашення заборгованості зі сплати аліментів у повному обсязі.

Усі вищенаведені негативні заходи впливу не поширюються на боржника під час стягнення заборгованості з аліментів на підставі виконавчого напису нотаріуса, оскільки виконавче провадження в цьому разі відкривається саме тому, що вже існує заборгованість за аліментним договором і цей факт підтверджений нотаріусом.

У науковій літературі висловлюються пропозиції виконувати аліментний виконавчий напис не «разово», а як «постійний» виконавчий документ, тобто так само, як і судові рішення про стягнення аліментів [8].

На наш погляд, така пропозиція не може бути реалізована, бо відповідно до ч. 2 ст. 189 СКУ аліменти можуть стягуватися з одного із батьків на підставі виконавчого напису нотаріуса у разі *невиконання* ним свого обов'язку за договором про сплату аліментів (ч. 2 ст. 189 СКУ). Тобто, йдеться про можливість примусового стягнення *лише заборгованості* зі сплати аліментів, а не подальших платежів за аліментним договором. Ці подальші платежі передбачені договором, а не судовим рішенням, тому мають сплачуватись не примусово, а добровільно, адже примусове виконання за загальним правилом може застосовуватись лише до судових рішень.

У будь-якому разі кожна сторона аліментного договору може звернутись до суду в разі невиконання чи неналежного виконання іншої стороною умов аліментного договору і в судовий спосіб захистити порушені права дитини на належне матеріальне забезпечення.

Висновки

Суспільна значимість захисту прав дітей на належне матеріальне забезпечення в Україні є дуже високою.

Стягнення заборгованості за аліментним договором на підставі виконавчого напису нотаріуса є законодавчим способом «швидкого реагування» на порушення прав

дітей на належне матеріальне забезпечення і дозволяє стягувати аліментну заборгованість в пришвидшеному позасудовому порядку.

Такий спосіб захисту прав дітей на аліменти реалізується лише, якщо один із батьків як сторона аліментного договору не виконує своїх договірних зобов'язань. Тобто, стягувати непротерміновані періодичні аліментні платежі за аліментним договором на підставі виконавчого напису нотаріуса не можна.

Особливостями такого способу стягнення заборгованості з аліментів є:

- виконавчим документом у цьому разі є не виконавчий лист чи судовий наказ про стягнення аліментів, а виконавчий напис нотаріуса, у якому нотаріус має констатувати факт та розмір заборгованості за аліментним договором, тим самим підтвердивши безспірність цієї заборгованості;
- стягнення заборгованості за аліментним договором можливе лише за попередніх три роки;
- звернення до державного чи приватного виконавця із заявою про примусове стягнення заборгованості за аліментним договором можливе протягом трьох років з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу на підставі виконавчого напису нотаріуса, а не протягом усього періоду, на який призначено періодичні аліментні платежі (як, наприклад, у випадку з виконавчим листом про стягнення аліментів);
- боржник має право оскаржити виконавчий напис нотаріуса про стягнення аліментів на дітей у судовому порядку, подавши позов про визнання виконавчого напису таким, що не підлягає примусовому виконанню;
- до боржника за аліментним договором неможливо застосувати негативні заходи впливу, передбачені ст. 71 ЗУ «Про виконавче провадження».

Вагомою перевагою стягнення аліментів на підставі виконавчого напису нотаріуса є пришвидшений порядок встановлення факту і розміру боргу та звернення виконавчого документа до примусового виконання на відміну від досить тривалої судової процедури.

Однак, незважаючи на існуючі переваги стягнення аліментів на підставі виконавчого напису нотаріуса, ефективність та універсальність судового захисту прав дітей залишається, на наш погляд, беззаперечною. Разом з тим, позитивно оцінюємо закріплення у законодавстві України альтернативного (позасудового) способу стягнення заборгованості за аліментним договором на підставі виконавчого напису нотаріуса, оскільки, на наш погляд, це свідчить про підвищену заінтересованість законодавця у якісній реалізації та захисті прав дітей на належне матеріальне забезпечення в Україні.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 22. 02. 2012 р. №296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
3. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : Постанова Пленуму Верховного Суду України » № 3 від 15.05.2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>
4. Про нотаріат : Закон України від 02. 09. 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>

5. Желіховська Ю. Виконавчий напис як засіб захисту цивільних прав нотаріусом. Мала енциклопедія нотаріуса. 2011. № 5 (59). С. 157-160.
6. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99>
7. Про виконавче провадження : Закон України від 02. 06. 2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>